

אמיל סִיוראן הספר מטוזואיד הוא הנבל במצבו הטהור מבחר מכתמים מתוך הספר היקשי מרירות

בחרו ותרגמו מצרפתית: ראובן מירן ודורי מנור

אמיל מישל סִיוראן – הוגה דעות רומני-צרפתי, מגדולי בעלי הסגנון בספרות הצרפתית של המחצית השנייה של המאה העשרים – נולד ב-1911 בכפר רשינרי שבטרנסילוניה וגדל בעיר הסמוכה סיוויו. אביו היה כומר אורתודוקסי ואמו היתה אתיאסיטית. בצעירותו התוודע ליצירותיהם של ניטשה, דוסטויבסקי ושופנהאואר – שלושה יוצרים שלתפיסת העולם הפסימית שלהם נודעה השפעה מכרעת על יצירתו. סִיוראן למד פילוסופיה בבוקרשט ובברלין, וספרו הראשון, "על פסגות הייאוש", נכתב ברומנית והתפרסם בבוקרשט כשהיה מחברו בן עשרים ושתים.

סִיוראן הצעיר התרועע במשך זמן מה עם אנשי "משמר הברזל", התנועה הלאומנית והקסנופובית הרומנית (כמוהו כחברו הקרוב, חוקר הדתות מירצ'ה אליאדה). ב-1936 הוא פרסם ספר בשם "התמורה של רומניה", ובו נתן ביטוי לראיית עולם כמו-פשיסטית ואף לרעיונות אנטישמיים (ממהדורותיו המאוחרות של הספר מחק סִיוראן – שהיה בינתיים למעין פילושמי – כל רמז לאנטישמיות).

ב-1939 עזב סִיוראן את מולדתו והשתקע בפריז, עיר שבה התגורר עד אחרית ימיו. בשנות המלחמה ואחריה משך את ידיו מכל פעילות פוליטית, והפך ניהיליסט מושבע. הוא חי בצניעות וכמעט בסגפנות, אף שהיה חבר של כבוד ב"כנופיה" הרומנית המהוללת של פריז, לצד מירצ'ה אליאדה והמחזאי אז'ן יונסקו. עם חבריו הקרובים נמנו גם המחזאי סמואל בקט והמשורר אנרי מישו. הוא הלך לעולמו ב-1995 אחרי שדעך במחלת האלצהיימר.

ספרו הראשון שנכתב בצרפתית ראה אור ב-1949, ואחריו ראו אור כעשרים ספרים נוספים. ההוגה הרומני – שמעולם לא ביקש אזרחות צרפתית – היה לסופר צרפתי מן המעלה הראשונה, ולאחד משומרי הגחלת הבודדים של הסגנון הצרפתי האנין בתקופה שאחרי המלחמה. ספריו, העומדים על הגבול שבין ההגות לספרות היפה, הם ברובם קובצי אפוריזמים (מכתמים) – סוגה "צדדית" ובלתי פופולרית, שסִיוראן שכלל כל ימיו והיה בה רב-אמן מושחז ומעמיק מאין כמותו.

סיוראן בונה את המציאות שלו כחלופה הכרחית שבלעדיה יאבד את תחושת הריק החיונית לקיומה של כל ממשות. סיוראן נאבק למעשה בוודאות על כל היבטיה, בביטחונה העצמי המגלומני, המגוחך והאבסורדי של האנושות. הוא מתבלט בסגנונו המושחז עד אימה ובנבירתו האובססיבית בנבכי הקיום האנושי המגוחך והשברירי, דבר שהופך את הגיגיו ליצירת מופת פילוסופית-פואטית ואת מחברם לליריקן ציני, המתבונן בחיים כפי שהם באמת מבלי להשפיל את עיניו.

כתיבתו של סיוראן קשה לעיכול בכל מובן: היא מורכבת ביותר מבחינה סגנונית, תחבירה הסבוך כמו נועד להרחיק את הקורא הבלתי מיומן (אין פלא שסיוראן תרגם לרומנית את המשורר הצרפתי מלארמה – שם דבר בתחום הרחקת הקורא הפלכאי ומתיחת גבולותיו של התחביר), ומבחינה תוכנית היא מתאפיינת בספקנות קיצונית ובפסימיות שאין לה גבולות. אך בה בעת רוויה כתיבתו בהומור דק המשרה עליה נופך "אנושי" יותר, ובעושר לשוני נדיר. הקטעים המובאים כאן לקוחים מהספר "היקשי מרירות", קובץ מכתמים שראה אור ב־1952.

* אינני חי אלא משום שביכולתי למות בכל רגע שאמצא לנכון: אלמלא רעיון ההתאבדות, הייתי הורג את עצמי זה מכבר.

* ספקנות שאינה תורמת להרס בריאותנו אינה אלא תרגיל אינטלקטואלי.

* מה שמרגיז בייאוש זה מידת הוודאות והצדק שבו, ה"תיעור" שהוא מכיל: מדובר ברפורטז'ה. ולהפך, בחנו נא את התקווה על שלל הטעויות והשגיאות שבה, על שיגעונה לטוות ולשזור עלילות, על הדחייה שהיא דוחה כל אירוע והתרחשות: הרי זהו טירוף הדעת, בידיון מוחלט. ובטירוף הדעת הזה טמונים החיים, ומהבידיון הזה הם ניזונים.

* אדם חדל להיות צעיר ביום שבו אין הוא יכול לבחור עוד את אויביו, ברגע שבו הוא מסתפק באלה שנמצאים תחת ידו.

* במגעי עם בני האדם אבדה לי כל רעננותן של הנירוזות שלי.

* דבר אינו בוגד בגס הרוח ומסגיר את הוולגריות שלו כסירובו להיות מאוכזב.

* ללא אלוהים, הכל הוא לא-כלום. ואלוהים? אלוהים הוא הלא-כלום העליון.

* ההשתוקקות למות היתה דאגתי האחת והיחידה. למענה הקרבתי הכל, אפילו את המוות עצמו.

* כל חוויה עמוקה מתבטאת במונחים פיזיולוגיים.

* בפסימיסט מתרכזים טוב-לב לא יעיל ורוע-לב שלא בא על סיפוקו.

* לולא הרהבתי עזו לחשוב שאני הוא היצור האומלל ביותר בעולם, הייתי מתמוטט מזמן.

* חלמת להצית את היקום, אבל לא הצלחת אפילו להעביר את הלהבה שלך למלים ולהדליק ולו אחת מהן!

* אל תשאלו אותי עוד מה התוכנית שלי: האם לנשום זאת לא תוכנית?

* הדרך הטובה ביותר להתרחק מאחרים היא להזמין אותם ליהנות מתבוסותינו. אחר כך אנחנו יכולים להיות בטוחים שנשנא אותם עד סוף ימינו.

* האם אפשר לדבר בכנות על משהו, מלבד על אלוהים או על עצמך?

* איזו דאגה נוראה היא, כשאינך בטוח עוד בספקותיך, ואתה שואל את עצמך: האם אלה הם באמת ספקות?

* בלי תקווה לכאב גדול יותר לא הייתי יכול לסבול את כאבו של הרגע, גם אילו נמשך לנצח.

* לקוות זה להכחיש את העתיד.

* כמה חבל שכדי להגיע לאלוהים חייבים לעבור דרך האמונה!

* רק האופטימיסטים מתאבדים, כלומר אלה שאינם יכולים להמשיך

ול להיות עוד אופטימיסטים. האחרים, אלה שאין להם כל סיבה לחיות, מדוע שתהיה להם סיבה למות?

* איש לא יוכל לשמור על כדירותו אם לא ידע איך להשניא את עצמו על הזולת.

* לקבור את המצח בין שני שדיים, בין שתי יבשות של המוות...

* בקרבה של כל תשוקה נאבקים נזיר וקצב.

* להתחיל כמשורר ולגמור כגינקולוג! מכל המצבים, מצבו של המאהב הוא הראוי פחות מכל לקנאה.

* סוף ההיסטוריה, קץ האנושות? האם זה רציני לחשוב על כך? אלה הם אירועים רחוקים שהחרדה, הצמאה לאסונות מידיים, מבקשת להאיץ בכל מחיר.

* חיוניותה של האהבה: אי־אפשר לדבר בגנותו של רגש שנותר בעינו אחרי הרומנטיקה ואחרי הבידָה, בלי לגרום לו לעוול.

* אני מאמין בישועת האנושות, בעתיד הציאניד.

* מי שאי־פעם חיפש את עצמו במראה בעלטה מוחלטת, לא ראה איך משתקפים בה הפשעים המצפים לו.

* אתה אינך עושה דבר, ולמרות זאת אתה מרגיש קדחת של עלילות גבורה. אתה מנהל קרב מתיש ללא אויב... זה המתח הסתמי של הנוירוזה, שיכול לגרום אפילו לבעל מכולת לחוש צמרמורות של גנרל מובס.

* כשאני מעז לחשוב שבני האדם כפרטים אינם אלא נתזים שהחיים יורקים, ולעומת זאת שהחיים עצמם אינם שווים הרבה יותר, אני פונה לביסטרו הקרוב ביותר מתוך מחשבה לא לצאת ממנו לעולם. אבל גם אם ארוקן שם אלף בקבוקים, הם לא יוכלו להעניק לי את טעם האוטופיה, את האמונה שמהו עדיין אפשרי.

- * כל אחד מסתגר בתוך הפחד שלו – מגדל השן שלו.
- * סוד הסתגלותי לחיים? – החלפתי ייאוש בייאוש כמו שמחליפים חולצות.
- * כל יום הוא רוביקון שבו אני משתוקק לטבוע.
- * אני מבוהל ומזועזע מהיחלשותה של שנאתי לבני האדם, מהתרופפות הקשר האחרון המחבר אותי אליהם.
- * כבעתה, שהיא מגלומניה במהופך, אנחנו הופכים למרכזה של מערבולת יקומית, והכוכבים מסתחררים סביבנו.
- * "כשאני מתגלח", אמר לי אחד, משוגע-למחצה, "מי פרט לאלוהים מונע ממני לחתוך את צווארי?"
- * האמונה אינה אלא תחבולה של יצר ההישרדות. הביולוגיה נמצאת בכל מקום...
- * מי שאינו רואה את המוות בוורוד, סובל מעיוורון צבעים של הלב.
- * פריז, הנקודה הרחוקה ביותר מגן עדן, היא לא פחות מכך המקום היחיד שבו טוב להתייאש.
- * כל אחד והטירוף שלו. הטירוף שלי היה המחשבה שאני נורמלי, נורמלי במידה מסוכנת. ומכיוון שהאחרים נראו לי משוגעים, הגעתי לידי כך שפחדתי: פחדתי מהם, ויותר מכך, פחדתי מעצמי.
- * הספרמטוזואיד הוא הנבל במצבו הטהור.
- * בעת רפיון אנחנו גולשים לעבר הנקודה הנמוכה ביותר של הנפש ושל החלל, אל אנטיפודות האקסטזה, אל מקורות הריק.
- * ככל שאנחנו מרבים להתרועע עם בני האדם, הולכות מחשבותינו

ומשחירות. וכאשר אנחנו שבים לבדידותנו כדי להבהיר אותן, אנחנו נתקלים בצל שהן הטילו עליהן.

* בהיותי נער צעיר גרמה לי ידיעת המוות הצפוי לחרדות גדולות. כדי לחמוק מהן מיהרתי ללכת לבית זונות או לפנות לעזרת המלאכים. אבל עם הגיל אתה מתרגל לפחדים שלך, שוב אינך עושה דבר כדי להיפטר מהם, אתה מתברגן בתהומות. ומאחר שקינאתי בנזירים המצריים שפרו את קבריהם כמו ידיהם כדי להזיל לתוכם דמעות, כעת אכרה אני את קברי, אבל לא אשליך לתוכו דבר מלבד בדלי סיגריות.

מצרפתית: ראובן מירן

* כמה היא קרובה אלי, הזקנה המטורפת הזאת שרדפה אחרי הזמן, שרצתה ללכוד פיסה של זמן!

* יש זיקה בין קלישות הדם שלנו לבין תחושת הזרות שאנו חשים על פני רצף הזמן. כל כך הרבה כדוריות לבנות, כל כך הרבה רגעים ריקים... וכי אין מצבי המודעות שלנו נובעים מאוזלת הצבע של תשוקתינו?

* בצהרי יום קופצת עלי החרדה הערבה של הסחרחורת. למה לייחס אותה? לדם? לתכלת השמים? או לאנמיה, שהיא אמצע הדרך בין שניהם?

* החיורון מורה לנו באיזו מידה עשוי הגוף להבין את הנפש.

* עם ורידיך סחופי הלילות, אין לך מקום בקרב הבריות יותר מאשר לכתובת מצבה באוהל קרקס.

* בשיאה של קהות העניין, אתה חושב על התקף הגון של אפילפסיה כעל ארץ מובטחת.

* אדם מחריב עצמו בתשוקתו במידה ההולכת וגדלה ככל שמושא התשוקה ערטילאי יותר; תשוקתי שלי היתה השיממון: נפלתי שדוד בערטילאיות שלו.

* הזמן נאסר עלי. אינני יכול להתקדם בקצבו, ולכן אני נאחז בו או מתבונן בו; אך אף פעם איני נמצא בו. הוא אינו היסוד שלי. לשווא אני מקווה לזכות ולו למעט-מזעיר מהזמן השגור על כולם!

* הלוקמיה היא הגן שבו פורח אלוהים.

* האמונה, הפוליטיקה או הבהמיות עלולות לפגום בייאוש, אך דבר לא יפגע בשלמותה של המלנכוליה: היא תחדל רק עם חדלוננו של דמנו.

* השעמום הוא חרדה במצב דגירה; הדיכאון הוא שנאה חולמנית.

* מצבי העצב שלנו הם המשכו של המסתורין שמתווה חיוכן של המומיות.

* האוטופיה השחורה, החרדה, היא לברדה מספקת לנו מודיעין מדויק על טיבו של העתיד.

* להקיא? להתפלל? השעמום גורם לנו להעפיל לרקיע של ייסורי צליבה המותירים בפנינו טעם לוואי של סכרין.

* זמן רב האמנתי בסגולותיה המטאפיזיות של העייפות. נכון, אנחנו צוללים בעטיה עד לשורשי הזמן. אך מה אנו מעלים משם? כמה תפלויות על הנצח.

* "אני כמו מריונטה שבורה שהעיניים שלה נפלו פנימה" — לאמירה זו של חולה נפש יש משקל רב יותר מאשר לכל כתבי ההגות האינטרוספקטיבית גם יחד.

* כשהכל נהיה תפל סביבנו, כמה מעוררת היא הסקרנות לדעת איך אנחנו מאבדים את השפיות!

* לו אך רשאים היינו לעזוב כאוות נפשנו את האין של האפתיה ולבחור במקומו את ייסורי המצפון ואת קדחתנותם!

* לעומת השעמום שעוד מצפה לי, השעמום האופף אותי כעת נראה לי בלתי נסבל באורח כה ערב, שאני חרד שמא אמצה את מוראותיו.

* בעולם נטול מלנכוליה היו הזמירים מתחילים לשהק.

* נתקלת במישהו הנוקט בכל הקשר את המלה "חיים"? דע לך שאדם חולה לפניך.

* העניין שאנו מגלים בזמן נובע מסנובזם של חשוכי מרפא.

* כדי להתחיל ללמוד מהו צער, כדי להשתלם באומנות של היעדר הצורה, יש אנשים שנדרשת להם שנייה אחת, ויש שנדרשים להם חיים שלמים.

* פעמים כה רבות פרשתי לי למחסן הגרוטאות שהוא־הוא השמים, פעמים כה רבות נתקפתי צורך להיחנק כאלוהים!

* אינני אני אלא כאשר אני מתעלה מעלי או נופל ממני, ברגעים של חרון אף או של דיכאון. כשאני נמצא ברמה הרגילה שלי, אין לי מושג שאני קיים.

* אין זה דבר קל, לרכוש לך נורוזה. מי שמצליח בכך מחזיק בידיו הון שכל דבר גורם לו לשגשג: הן ההצלחות והן המפלות.

* אנו מסוגלים לפעול רק ביחס לפרק זמן מוגבל: יום, שבוע, חודש, שנה, עשר שנים, שנות חיים. אך אם — להוותנו — נבחן את פעולותינו ביחס לזמן כמכלול, חזקה הן על פרק הזמן והן על הפעולות שיתנדפו כלא היו: זו ההרפתקה שבאין, זו ראשיתו של הלא.

* במקדם או במאוחר, כל תשוקה חייבת להיתקל בלאותה: האמת שלה...

* תודעת הזמן: פשע כלפי הזמן.

* בזכות המלנכוליה — הלא היא האלפיניזם של העצל — אנו מעפילים אל כל פסגות מיטנתנו וחולמים מעל כל התהומות.

* להשתעמם משמע להשתכר מהזמן.

* הכורסה – האחראית הגדולה, ההוגה והיוזמת של ה"נפש" שלנו.

* בעומדי על רגלי אני מקבל החלטה נחושה. בשוכבי אני מבטל אותה.

* היינו מסתגלים בקלות לַצער, לולא נכנעו לו שפיות הדעת או הכבד.

* חיפשתי בִּי־עצמי את דגם המופת שלי, ובכל האמור בחיקויי סמכתי על הדיאלקטיקה של העצלות. שהרי נעים הרבה יותר לא להצליח להיות עצמך!

* הקדשתי לַאידיאה של המוות את כל השעות שמקצוע היה מצריך... השתפכיות מטאפיזיות הן נחלתם של נזירים, של הוללים ושל קבצנים. אילו היתה לבורהה מְשֶׁרה, אפילו הוא לא היה אלא ממורמר אחד מני רבים.

* הכריחו את האנשים לשכב בספה ימים על גבי ימים: הספות יצליחו במקום שבו נכשלו כל המלחמות וכל סיסמאות הקרב. שהרי פעולתו של השעמום גוברת ביעילותה על כל כלי נשק או אידיאולוגיה.

* הדברים המעוררים בנו גועל? דרכי עקיפין של שאט הנפש שלנו מעצמנו.

* כשאני מזהה בעצמי דחף פתאומי למרוד, אני בולע כדור שינה או הולך לפסיכיאטר. כל האמצעים כשרים לדידו של אדם המשחר אחר האדישות, אף שאין היא טבעית לאופיו.

* הַרִיק הוא ההנחה המוקדמת של הבטלנים, אותם מטאפיזיקאים מלידה, והוא הוודאות שאליה מגיעים בסוף דרכם – כשכר אכזבותיהם – ההולכים בַּתלם והפילוסופים המקצועיים.

* ככל שאנו נפטרים מן הבושות שלנו, אנו מסירים מעל פנינו את המסכות. עד שיום אחד המשחק שלנו נגמר: אין עוד בושות, אין עוד מסכות. ואין עוד קהל. אין זאת אלא שסמכנו יתר על המידה על סודותינו, על כוח החיות של ייסורינו.

* אני מנהל עם השלד שלי הסתודדויות יומיומיות, ועל כך לא יסלה לי
בשרי לעולם.

* אסונה של השמחה הוא חוסר ההקפדה שלה. ראו, לעומת זאת, כמה צרוף
הוא הגיונה של מרירות הנפש...

* אם פעם אחת בחייך היית עצוב בלי סיבה, הרי שבלא יודעין היית עצוב
בלי סיבה כל חייך.

* אני משוטט לי על פני הימים כמו זונה בעולם נטול מדרכות.

* אתה משתתף באמת בחיים רק כשאתה אומר — מכל הלב — אמיתות
חבוטות.

* בין השעמום להתרוממות הרוח משתרעת כל חוויית הזמן שלנו.

* חייך הובילו למשהו? — לעולם לא תדע מה פשרה של גאוה.

* כולנו מתבצרים מאחורי הפנים שלנו. את המטורף ניתן לזהות לפי פניו:
הוא מוסר את עצמו לזולתו, הוא מסגיר לו את עצמו. מכיוון שהוא איבר
את המסכה שלו, הוא נותן פומבי לחרדתו, כופה אותה על כל עובר
אורח, מכריז בראש חוצות על חירותיו. היעדר בושה כזה דינו לעורר
רוגז. אין פלא שכובלים אותו ומחזיקים אותו בכידוד.

* כל מים הם בצבע של טביעה.

* אם בשל תשוקת החרטה ואם בשל קהות חושים, מעולם לא נקפתי אצבע
כדי להציל משהו ממעט המהות המוחלטת שאוּצַר העולם הזה.

* ההתהוות — גסיסה שאין לה סיום.

* הייסורים, בניגוד לתענוגות, אינם מביאים לידי שובע. אין מצורעים
מרושנים.

* העצב: תיאבון ששום אסון אינו משביע.

* אין דבר שמחניף לנו יותר מאשר אובססיית המוות. האובססיה, לא המוות.

* השעות שבהן נראה לי שאין שום טעם לקום מהמיטה מגרות את סקרנותי בנוגע לחשוכי המרפא. בהיותם רתוקים למיטה, רתוקים למהות המוחלטת, הם מחזיקים ודאי באוצרות כל ישוערו של ידע! אך אם אני דומה להם במשהו, הרי זה רק בווירטואוזיות של הקהות, במחשבות הנלעסות בלי הרף בשעות הבוקר הארוכות במיטה.

* כמעט אף פעם איננו מהרהרים בעמידה, ועוד פחות מכך בהליכה. הדבקות שלנו בתנוחה האופקית היא שהולידה את הפעולה; ולפיכך, כדי למחות נגד פגיעיה הרעים של הפעולה, עלינו לחקות תנוחת גופה.

* הייאוש הוא עזות המצח של הצער, צורה של פרובוקציה, פילוסופיה לתקופות חסרות בושה.

* מעת שאנו לומדים לשאוב מלוא הכף מן הריק, שוב אין אנו פוחדים מן המחר. השעמום פועל עלינו כבמטה קסם: הוא הופך את הריקות לחומר; ובו עצמו יש משום ריקנות פורייה.

* ככל שאני מזדקן, אני נהנה פחות להשמיע קולות של המלט. כבר מזמן אין לי מושג אילו ייסורים לחוות בִּיחס לַמוות...

מצרפתית: דורי מנור